

נספח 15' - חובת הדיווח

חובת הדיווח על עברה בקטין על-פי חוק וחקירת תלמידים כקרבות או כעדים
חוזר מנכל משרד החינוך, 2008

1. מבוא

1.1 תמצית

בשל שינויים בסעיף 368ד' בחוק העונשין (ס"ק ג'2-), תשל"ז-1977 אנו מפרסמים חוזר מנכ"ל העוסק בנושא הדיווח על עברה פלילית בקטין. השינוי קובע הוספת חובת דיווח על עברות מין שנעשו בתלמיד קטין בידי בן משפחה מתחת לגיל 18. חוזר זה נוגע בשאלה של חובת הדיווח באופן כללי, אך מדגיש במיוחד את חובת הדיווח על עברה הנעשית על-ידי מבוגר אחראי על קטין או על-ידי בן משפחתו שהוא מתחת לגיל 18. מחויבותה של מערכת החינוך היא הן לביצוע הדיווח והן לפיתוח הידע של עובדי החינוך כדי שיוכלו לזהות תלמידים שעברו פגיעה ולהגיב באופן מקצועי.

2. בחוזר זה -

חוק העונשין - תיקון מס' 26, התשל"ז-1977 ותיקון מס' 94, התשס"ז-2007, סעיפים 368-322ה' התיקונים בחוק העונשין קובעים כי תקיפת קטין או חסר ישע הגורמת לו חבלה של ממש או חבלה חמורה או התעללות גופנית, נפשית ומינית בקטין ובחסר ישע או עברות מין בקטין - כל אלה הן עברות חמורות שיש עליהן עונש מאסר של בין 5 שנים ל-20 שנה, בהתאם לזהות התוקף ולחומרת המעשה. בנוסף החוק קובע תנאים שבהם חובת הדיווח על עברות שבוצעו בקטין מתקיימת. החוק גם מגדיר בני אדם ובעלי תפקידים שחובת הדיווח חלה עליהם. קטין הוא מי שגילו 0-18 שנה. חסר ישע כהגדרה בסעיף 368 לחוק העונשין הוא "מי שמחמת גילו, מחלתו, מוגבלותו הגופנית או הנפשית, ליקויו השכלי או מכל סיבה אחרת אינו יכול לדאוג לצורכי מחייתו, לבריאותו או לשלומו".

3. מהי חובת הדיווח המוטלת על איש חינוך?

מדובר בחובה המוטלת על אחראי על קטין, על כל אדם ועל בעלי מקצועות ספציפיים, ביניהם אנשי חינוך, לדווח לפקיד הסעד או למשטרה על קיום יסוד סביר לחשוב כי נעברה עברה בקטין. ובלשון החוק (סעיף 368ד'): "(א) היה לאדם יסוד סביר לחשוב כי זה מקרוב נעברה עברה בקטין או בחסר ישע בידי האחראי עליו, חובה על האדם לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד הסעד או המשטרה. העובר על הוראה זו דינו מאסר 3 חודשים. (ב) היה לאחראי על קטין חסר ישע יסוד סביר לחשוב כי אחראי אחר על קטין או על חסר ישע עבר עברה, חובה עליו לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד הסעד או למשטרה. העובר על הוראה זו דינו מאסר 6 חודשים."

7 ראה את לשון חוק העונשין באתר שפ"נט: www.education.gov.il/shefi

חובת הדיווח על-פי חוק זה גוברת על חובת החיסיון המקצועי של אנשי הצוות המחויבים בחיסיון זה.

4. מי צריך לדווח?

כאמור לעיל, חובת הדיווח מוטלת על כל אדם, על אחראי על קטין ועל בעלי מקצועות ספציפיים במערכת החינוך ומחוצה לה, כמפורט להלן:

4.1 חובת הדיווח המוטלת על כל אדם

בעברות שחלה עליהן חובת דיווח חייב המחוקק כל אזרח בדיווח, שכן המחוקק מצפה שכל אזרח יהיה ער לחובת ההגנה על שלומם של קטינים. עם זאת, הציפייה ממי שאחראי על קטין ומאיש מקצוע גבוהות יותר. הביטוי לכך מצוי בהחמרת הענישה לגביהם אם הם לא דיווחו.

חובת הדיווח חלה על כל אזרח בוגר, על עברה שנעברה לאחרונה, "זה מקרוב", בקטין, על-ידי האחראי עליו או על-ידי בן משפחה שטרם מלאו לו 18 שנה. זאת כאשר היה לו יסוד סביר לחשוב כי נעברה עברה כזו. אין צורך בוודאות מוחלטת שהעברה אכן נעברה. הענישה הצפויה על אי-דיווח היא 3 חודשי מאסר.

4.2 חובת הדיווח המוטלת על אנשי מקצוע, ובכלל זה אנשי חינוך

חובה זו היא חובת דיווח מחמירה יותר. היא חלה על אנשי המקצוע רופא, אחות, עובד חינוך, עובד שירותי הרווחה, שוטר, פסיכולוג, קרימינולוג או מי שעוסק במקצוע פרה-רפואי, וכן מנהל או איש צוות במעון או במוסד שנמצא בו קטין או חסר ישע - שעקב עיסוקם במקצועם או בתפקידם היה להם יסוד סביר לחשוב כי נעברה עברה בקטין או בחסר ישע. חובה עליהם לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד הסעד או למשטרה. העובר על הוראה זו דינו 6 חודשי מאסר.

יש להבהיר כי מדובר בעברה שנעברה בזמן כלשהו ולא דווקא לאחרונה, בידי אחראי או בידי בן משפחה שטרם מלאו לו 18 שנה. בנוסף יש להבהיר כי די בחשד סביר ואין צורך בוודאות מוחלטת או באיסוף ראיות.

4.3 חובת הדיווח המוטלת על אחראי על קטין

חובת דיווח זו גם היא מחמירה. היא חלה על אחראי על קטין, על עברה שנעברה בקטין בזמן כלשהו, ולא דווקא לאחרונה, על-ידי האחראי עליו או על-ידי בן משפחה שטרם מלאו לו 18 שנה. גם כאן די ביסוד סביר לחשוב שנעברה עברה, ואין צורך בוודאות מוחלטת. הענישה הצפויה על אי-דיווח היא 6 חודשי מאסר.

4.4 חובת הדיווח החלה על מנהל או על איש צוות במוסד או במסגרת חינוכית או במעון

חובת דיווח מחמירה חלה גם על מנהל או על איש צוות במעון, במוסד או במסגרת חינוכית או טיפולית אחרת, על עברה שנעברה בקטין הנמצא במעון בזמן כלשהו, ולא דווקא לאחרונה. חובת הדיווח חלה גם אם מבצע העברה אינו אחראי על הקטין; ייתכן שיהיה זה קטין אחר באותה מסגרת. הענישה הצפויה על אי-דיווח היא 6 חודשי מאסר.

5. הנסיבות שחובת הדיווח חלה בהן

חובת הדיווח חלה בכמה נסיבות (על-פי זהות הפוגע, מהות העברה ומקום התרחשותה):

- פגיעה הנעשית על-ידי אחראי על קטין
 - פגיעה הנעשית על-ידי בן משפחה שטרם מלאו לו 81 שנה, על-פי התיקון שנעשה בשנת התשס"ז-7002
 - פגיעה המתרחשת במעון או במסגרת חינוכית או טיפולית.
- להלן פירוט העברות:

5.1 פגיעה על-ידי אחראי

א. הגדרת "אחראי על קטין" (לפי סעיף 368א' לחוק העונשין)

- (1) הורה או מי שעליו האחריות לצורכי מחייתו, לבריאותו, לחינוכו או לשלומו של קטין או של חסר ישע
- (2) בן משפחה של קטין או של חסר ישע שמלאו לו 18 שנים ואיננו חסר ישע, והוא אחד מאלה: בן זוגו של הורה, סבו או סבתו, צאצאו, אחיו או אחותו, גיסו או גיסתו, דודו או דודתו, בן זוגו של אומן, צאצאו של אומן, אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה
- (3) מי שהקטין או חסר הישע מתגורר עמו או נמצא עמו דרך קבע, ומלאו לו 18 שנים, בתנאי שקיימים ביניהם יחסי תלות או מרות.

ב. עברות הנעשות על-ידי אחראי על קטין המחייבות דיווח

- (1) עברות מין, זנות ותועבה
- (2) עברות של סיכון החיים והבריאות
- (3) עברות של נטישה והזנחה
- (4) עברות של תקיפה והתעללות
- (5) עברות של סחר בבני אדם, לרבות הבאת קטין לידי השתתפות בפרסום או בהצגה של תועבה.

5.2 פגיעה על-ידי בן משפחה שטרם מלאו לו שמונה עשרה (על-פי סעיף 368-ד' (ג'-1) מתוך חוק העונשין)

א. כללי

היה לאדם יסוד סביר לחשוב כי זה מקרוב נעברה בקטין או בחסר ישע עברת מין, בהתאם לסעיפים 345-348 ו-351, בידי בן משפחה שטרם מלאו לו 18 שנה, חובה לדווח על כך בהקדם לפקיד סעד או למשטרה.

ב. הגדרת "בן משפחה"

בן משפחה של קטין או של חסר ישע שטרם מלאו לו 18 שנים והוא אחד מאלה: בן זוגו של הורה, סבו או סבתו, צאצאו, אחיו או אחותו, גיסו או גיסתו, דודו או דודתו, בן זוגו של אומן, צאצאו של אומן, אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה.

ג. עברות שחלה עליהן חובת דיווח על בן משפחה מתחת לגיל 18

אינוס, בעילה, מעשה מגונה, עברת מין במשפחה.

5.3 פגיעה המתרחשת במעון או במסגרת חינוכית או טיפולית (מתוך סעיף 368-ד' לחוק העונשין)

כאשר נעברת עברת מין, חבלה או התעללות בקטין או בחסר ישע הנמצא במעון, במוסד או במסגרת חינוכית או טיפולית אחרת, חובה על המנהל או על איש צוות במקום לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד סעד או למשטרה.

6. למי מדווחים וכיצד?

6.1 על-פי לשון החוק יש לדווח לפקיד הסעד או למשטרה. אי-דיווח הוא עברה פלילית של החייב בדיווח.

6.2 על הדיווח להיעשות בכתב. במקרי חירום הדיווח יכול להיעשות בעל-פה. אין לדווח בעילום שם.

6.3 המלצת מערכת החינוך היא להעדיף דיווח לפקיד הסעד מהנימוקים האלה:

א. פקיד הסעד מעביר את הדיווח למשטרה בצירוף המלצותיו לפעול או להימנע מלפעול. ההמלצות יכולות לכלול בקשות להתערבות מידית, הזמנת חקירת ילדים, השהיית החקירה עד לבדיקה נוספת, בדיקה רפואית, התערבויות מסוגים שונים ואי-נקיטת הליכים פליליים.

ב. פקיד הסעד יכול לזמן ועדת פטור הקבועה בחוק המוסמכת לאשר לו לדווח למשטרה. בדרך כלל הפנייה לוועדת פטור תהיה (א) כאשר יש חשש כי הדיווח למשטרה יסכן חיי קטין או בן משפחה (ובמקרה כזה יש צורך בתכנון זהיר וממושך של הגנה על הקטין); (ב) כאשר קיימת אלטרנטיבה טיפולית למסלול הפלילי, והקטין מוגן.

6.4 במקרים שנדרשת בהם תגובה מהירה (על הנפגע יש סימני חבלה, או שיש ראיות נוספות המחייבות תיעוד וכד') יש לדווח למשטרה ובמקביל לפקיד הסעד. כמו כן, במקרים שעולה חשש לשיבוש חקירה או להעלמת ראיות או לפגיעה בראיות בדרך אחרת יש להעביר דיווח למשטרה בדחיפות, בנוסף לדיווח לפקיד הסעד.

6.5 על המדווח לתעד לעצמו בכתב את פעולותיו הקשורות לדיווח: מועד הדיווח, אופן הדיווח ומקבל הדיווח.

6.6 דיווח על חשד להתעללות או על פגיעה בתלמיד אינו הטלת אשמה ואין בו עברה על קוד אתי או מקצועי, אלא בקשה לחקירה ולבדיקה. חובת הבדיקה וההוכחה כי הפגיעה אכן התרחשה אינה מוטלת על המדווח אלא על פקיד הסעד או על המשטרה.

7. נהלים להתערבות בית הספר כאשר קיים יסוד סביר לחשוב כי נעברה עברה בקטין המחייבת דיווח

7.1 סדר הפעולות שיש לנקוט בבית הספר כאשר מתעורר יסוד סביר לחשוב כי נעברה בקטין אחת מהעברות

החייבות דיווח

א. יש להיוועץ ביועץ החינוכי ו/או בפסיכולוג לקביעת דרכי הדיווח והשותפים למהלך הטיפול בתלמיד.

ב. יש ליידע את ההורים או להחליט להימנע מידועם במקרים האלה:

- 1) כאשר קיים מידע או חשד כי תלמיד נפגע על-ידי אחד מבני המשפחה, גם אם טרם מלאו לו 18 שנה. במקרה זה אין ליצור קשר עם ההורים, שכן יש בכך כדי לסכן את התלמיד. במקרה זה העברת מידע להורים או הזמנתם ייעשו, במידת הצורך, אך ורק בתיאום עם פקיד הסעד.
- 2) כאשר התלמיד מביע התנגדות לידוע הוריו. במקרה זה יש לבחון עמו את הסיבות להתנגדותו ולהיוועץ בפקיד הסעד.
- ג. יש לדווח לפקיד הסעד או למשטרה. במקרי חירום, כאשר יש צורך בהתערבות מידית לשם הגנה על הילד, אפשר לזמן את המשטרה ובו-זמנית לדווח לפקיד הסעד.
- ד. יש לידע את המנהל. על עובד מערכת החינוך שהפגיעה נחשפה בפניו לידע את מנהל בית הספר על כל דיווח אודות חשד או מידע על התעללות או על פגיעה. גננות תיידענה את הפיקוח. המנהל או המפקחת על הגנות יודאו שהדיווח אכן נעשה.
- ה. יש לידע את הפיקוח הכללי ואת הפיקוח על היעוץ החינוכי. יידוע הפיקוח ייעשה במקרים אלה:
 - 1) הפגיעה התרחשה בתוך המוסד החינוכי על-ידי אחראי על הקטין.
 - 2) הפגיעה התרחשה בקרב תלמידים (לעניין זה יש לעיין בחוזר הוראות הקבע תשס"ב/2(א), סעיף 2.1-2, "התמודדות מערכת החינוך עם פגיעה מינית של תלמידים בתלמידים").
 - 3) הפגיעה יצרה משבר בקהילת בית הספר.

7.2 הימנעות מחקירה

יש להימנע מלחקור את התלמיד. הדבר עלול לחבל בחקירה המקצועית של חוקר הילדים או של המשטרה. אם יש צורך לערוך בירור ראשוני לגבי פרטי המקרה, יש לשאול שאלות פתוחות שאינן מרמזות על תשובה אפשרית.

7.3 קביעת דרך ההתערבות

האיתור והדיווח הם צעד ראשון בתהליך ההתערבות הטיפולית בתלמיד. קביעת תהליך ההתערבות תיעשה תוך היוועצות בפסיכולוג בית הספר, ביועץ, בעובד הסוציאלי או בצוות הבין-מקצועי כולו. תהליך ההתערבות יכול לכלול התייחסות למעגלים האלה:

- א. מתן מענה של תמיכה וליווי לתלמיד הנפגע והמשך טיפול בו במסגרת החינוכית
 - ב. מתן מענה לצרכים של המערכת.
- מבוגרים במערכת שאירוע של פגיעה נחשף בפניהם יכולים להימצא במצוקה ובחרדה. אנשי הטיפול (פסיכולוג בית הספר, היועץ החינוכי, העובד הסוציאלי) ייתנו מענה לצרכים העולים בקרב מורים כדי שיוכלו להמשיך ולהיות גורם תומך בתלמיד ובמעגלים האחרים. אפשר להיוועץ במדריכי שפ"י.

7.4 מעקב

על יועץ בית ספר או על הפסיכולוג החינוכי ליצור קשר עם פקיד הסעד לצורך קבלת משוב ומידע על תהליך הטיפול בדיווח על התלמיד. יצירת רצף טיפולי ותמיכה בתלמיד חיוניים לשיקומו, ומעקב חינוכי וקשר עם פקיד הסעד מבטיחים את יצירת הרצף.

7.5 שמירה על סודיות

יש לשמור על פרטיותם של המעורבים לכל אורך הטיפול באירוע. אין ליצור קשר עם התקשורת אלא לאחר קבלת אישור של דובר משרד החינוך כמקובל.

8. הנחיות למורה כיצד להגיב כשתלמיד נפגע חושף לפניו פגיעה

- 8.1 יש להיות ערים למסרים שהתלמיד מעביר ולהקשיב לו במקום פרטי וביחידות.
- 8.2 יש להישאר שקטים ואוהדים ולהקפיד על תגובה תומכת ורגועה.
- 8.3 יש להדגיש לפניו שאין הוא אחראי לפגיעה ואינו אשם בה.
- 8.4 יש לחזק אותו על כך שהוא סיפר על הפגיעה ולומר לו משהו כמו "טוב עשית שסיפרת על כך" או "אני משער שלא היה לך קל לספר".
- 8.5 יש לברר עם התלמיד פרטים ראשוניים אודות הפגיעה.
- 8.6 יש להתייחס לרגשות שהוא מעלה ולתמוך בו. אפשר לומר לו שיעשה על-ידי המבוגרים כל האפשר כדי להגן עליו ולתמוך בו.
- 8.7 אין להבטיח לתלמיד סודיות. יש ליידע אותו בדבר חובת הדיווח ולהבטיח לו כי עניינו יטופל בדיסקרטיות.
- 8.8 יש לציין לפני התלמיד כי המורה יידע אותו על שלבי הטיפול בעניינו.
- 8.9 יש לדווח לפקיד הסעד ולהמשיך לפעול על-פי הנהלים בחוזר זה.

9. נוהלי חקירת תלמידים כקרבת או כעדים

9.1 כללי

דיווח על עברה בקטין מחייב חקירה ובירור העובדות. פרק זה של החוזר מפרט את זכויותיו של קטין שהוא קרוב עברה או עד לעברה ביחס לחקירה. זכויות אלה הוגדרו בחוק דיני הראיות, התשל"א-1971.⁸ חוק זה בא לקבוע כי חקירת תלמידים כקרבת או כעדים תיעשה בידיעת ההורים. יחד עם זאת, מתוך ידיעת טובת הילד החוק מאפשר חקירת תלמיד גם ללא ידיעת הוריו במקרים שבהם ההורים או בני משפחה אחרים חשודים בפגיעה בו. חקירת התלמיד ללא ידיעת הוריו מתאפשרת גם כאשר התלמיד מבקש שלא תימסר הודעה להורים. סעיף זה בחוק מיישם את העיקרון של זכות הילד להישמע ושל זכותו שיתחשבו בדעתו. התיקון קובע כי חקירת קטין ללא ידיעת הורה תיעשה ככלל בתוך המסגרת החינוכית או הטיפולית שהוא שווה בה, אך מותר להוציאו לחקירה

8 ראה את לשון חוק העונשין באתר שפ"נט: www.education.gov.il/shefi

מחוץ למסגרת כאשר החוקר מעריך כי חקירתו מחוץ למסגרת עדיפה על חקירתו בתוכה. הקביעה כי חקירת התלמיד תיעשה במסגרת החינוכית כעדיפות ראשונה היא פועל יוצא מהעובדה שהמסגרת החינוכית משמשת סביבה מכילה ותומכת ויש לה תפקיד משמעותי בליווי בתהליך החקירה. לתשומת לב: לפי תיקון 6 לחוק דיני הראיות חוקר הילדים רשאי לתעד את החקירה בצילום בווידיאו, בהקלטה קולית או בכתב.

9.2 הגדרת "חוקר"

חוקר ילדים הוא אדם המוסמך לחקור ילד שגילו מתחת ל-14 בקשר לעברות שהוא חשוד בהן או עד להן, או שהוא הקרבן בהן. חוקר נוער חוקר בדרך כלל ילדים בגיל 14-18.

9.3 יידוע ההורים או הימנעות מידועם על חקירת ילד כנפגע או כעד

- א. תלמיד שיש לחקור כנפגע או כעד יוזמן לחקירה ויחקר בידיעת הורה.
- ב. על אף האמור לעיל מותר להזמין תלמיד לחקירה ולחקור ללא הודעה להוריו כאשר מתקיימים התנאים האלה:
- 1) התלמיד ביקש כי ההודעה על חקירתו לא תימסר להוריו. במקרה זה ימסור החוקר הודעה אודות החקירה לפקיד הסעד. על אף בקשת התלמיד פקיד הסעד רשאי להורות כי תימסר הודעה להורים, אם הוא חושב כי טובת התלמיד מחייבת זאת.
 - 2) הממונה על החקירה סבר שההודעה להורים תעכב את החקירה בשל קושי לאתרם ושעיכוב זה עלול לסכל את חקירת העברה או לסכל מניעה של פשע. במקרה זה תימסר הודעה על החקירה למבוגר האחראי על התלמיד באותה עת או למבוגר שהוא קרוב של התלמיד, ובהמשך תימסר הודעה להורים.
 - 3) הממונה על החקירה, לאחר היוועצות עם פקיד הסעד, סבר כי ההודעה להורים עלולה לפגוע בטובת התלמיד או בטובת החקירה, כיוון שהחשוד הוא בן משפחתו של התלמיד או משום שיידוע ההורים עלול לפגוע בשלומם הגופני או הנפשי של התלמיד.

9.4 מקום חקירת התלמיד

- א. במקרה שיש לחקור תלמיד ללא ידיעת הוריו תיעשה החקירה ככלל בתוך המסגרת החינוכית, בתנאים המבטיחים פרטיות ואינטימיות.
- ב. החוק מתיר הוצאת תלמיד לחקירה למקום אחר כאשר חוקר סובר כי הוצאת התלמיד מהמסגרת עדיפה על חקירתו בתוכה, בתנאי שהתלמיד לא יוצא מהמסגרת בניגוד לרצונו.
- הוצאת התלמיד מן המסגרת תיעשה רק לאחר שהחוקר עשה את כל אלה:
- 1) הזדהה בפני מנהל המסגרת או בפני אחראי אחר והודיע לו כי הוא מוציא את התלמיד מן המסגרת ומסר לו את פרטיו.

2) התייעץ עם עובדי החינוך והטיפול בתוך המסגרת, המכירים את התלמיד, לאחר שהם שוחחו עמו, ביררו מה רצונו ושקלו את טובתו.

3) הסביר לתלמיד בלשון מובנת לו את מטרת הוצאתו מן המסגרת ואת הצורך בביצוע החקירה ובהוצאתו לשם כך מתוך המסגרת החינוכית.

9.5 ליווי התלמיד לחקירה

א. הוצאת תלמיד לחקירה מחוץ למסגרת החינוכית תיעשה ככל האפשר בליווי עובד חינוך או אדם אחר מתוך המסגרת החינוכית המכיר את התלמיד.

ב. בתום החקירה יחזיר החוקר את התלמיד לביתו או למסגרת החינוכית או יוודא שהמלווה יחזיר אותו למסגרת. אם החקירה נמשכת מעבר לשעות הלימודים, יחזיר החוקר את התלמיד בתום החקירה לביתו, אלא אם כן החליט פקיד הסעד אחרת.

ג. נוכחותו בחקירה של האדם המלווה את התלמיד מטעם המוסד החינוכי לא תותר אלא ברשות חוקר הילדים או הנוער.

ד. לאחר החקירה תתארגן המסגרת החינוכית למתן ליווי ותמיכה לתלמיד שנחקר.

9.6 דיווח להורי התלמיד שנחקר

א. מנהל המסגרת החינוכית שהתלמיד הוצא ממנה לחקירה, או כל איש צוות אחר, אינם רשאים לדווח להורים על הכוונה לבצע את החקירה, על דבר החקירה או על הוצאת התלמיד מהמסגרת החינוכית, אלא אם קיבלו אישור לכך מהממונה על החקירה.

ב. אם פנה ההורה מיזמתו למסגרת החינוכית של התלמיד בעת שהוצא ממנה וביקש לדעת היכן ילדו, יודיע מנהל המסגרת להורה כי התלמיד הוצא מן המסגרת בהתאם לחוק על-ידי חוקר ובמקביל ידווח על כך מיד לחוקר שהוציא את התלמיד.